

УДК 323.28

Jakob Daszkiewicz,
Politechnika Rzeszowska, Polska

RYNKOKRATYCZNE ŹRÓDŁA WSPÓŁCZESNEGO TERRORYZMU

У статті розглядаються ринкократичні джерела тероризму у світлі теорії комунікації.

Terroryzm jest nie tylko złożonym zjawiskiem społecznym, na którym współcześnie skoncentrowana jest uwaga mieszkańców naszego globu. Jest także popularną techniką realizacji celów perswazyjnych w komunikacji interpersonalnej wykorzystywaną od najdawniejszych czasów przez wszystkich, przez tyranów, znużonych rodziców czy zdeterminowanych kochanków. Jego cechą charakterystyczną jest wykorzystanie całej skali strachu do realizacji celu jakim jest zmiana, utrwalenie lub zainicjowanie nowej postawy u odbiorcy komunikatu. Strach to wspaniałe narzędzie wywierania presji, posiada ogromną skalę (od obawy do paniki) przez co można go doskonale dopasować do zamierzonego celu, można też dozować go i manipulować nim przelamując opory odbiorcy. Na dodatek podatni na niego są wszyscy, jest szybki w działaniu i szczególnie atrakcyjny dla samego nadawcy, który doświadcza wielu satysfakcji obserwując brutalną skuteczność komunikatu terrorystycznego. Strach posiada jeszcze jeden walor wyjątkowo przydatny w komunikacji interpersonalnej, jest doskonale czytelny w zachowaniu człowieka, w komunikacji pozawerbalnej i udziela się szybko innym. W ten sposób jest jednym z najefektywniejszych i najekonomiczniejszych środków perswazji.

W komunikacji terrorystycznej ważna dla odbiorców jest nie tyle jej zawartość treściowa a więc obiekt presji, postawa, o którą chodzi nadawcy ile skala zagrożenia, stopień jego nieuchronności, brutalność i determinacja nadawcy. Odbiorca skoncentrowany na geście przemocy, która go może dotknąć, przestraszony taką perspektywą słabo uświadamia sobie czego od niego się oczekuje.

Cechą charakterystyczną współczesnego terroryzmu jest to, że uzyskał on skalę globalną, że coraz bardziej brutalizuje on środki strachogenne sięgając nawet po rozwiązania ekstremalne (dominuje wśród nich śmierć przypadkowych ludzi), że doskonale wykorzystuje wszystkie elektroniczne media w celu uzyskania efektu masowego strachu. Natomiast podobnie jak w przeszłości tę formę perswazji z równą namiętnością wykorzystują nie tylko jednostki i określone grupy społeczne skupione wokół jakiegoś wyznania czy ideologii ale także państwa. Podobnie też jak w przeszłości komunikacja terrorystyczna może liczyć przede wszystkim na reakcję zwrotną, to znaczy

społeczeństwo jako odbiorca takiego komunikatu odpowiada tym samym, perswaduje wykorzystując ten sam strach jako narzędzie presji.

Klasycznym przykładem jest tutaj wzajemne zapętlenie się komunikacyjne Palestyńczyków i Żydów na Bliskim Wschodzie. Zapętlenie to polega przede wszystkim na tym, że strach przed utratą życia i mienia stracił już siłę perswazyjną ale żadna ze stron nie jest w stanie sięgnąć po inne jej środki.

Logika komunikacji interpersonalnej podpowiada, że najważniejszym jej elementem są ludzie, ci, którzy formułują komunikaty i ci, którzy je odczytują. Bez przyznania im statutu podmiotów, bez tolerancji i afirmacji ich bytu osobowego nie ma szans na wzajemne poprawne słuchanie, które z kolei warunkuje poprawną reakcję. Terroryzm jest bowiem reakcją przede wszystkim na charakterystyczne dla naszych czasów zniekształcenia w komunikacji międzyludzkiej, w której zdecydowanie dominuje wola i sztuka komunikowania przy jednoczesnym braku woli i umiejętności słuchania. W efekcie nie chcemy i nie umiemy prowadzić dialogu. Zamiast dialogu alternatywą jest więc terroryzm. Nadawca komunikatu terrorystycznego nie spodziewa się już zaproszenia do dialogu, sięga po drastyczne środki perswazji, które, jak się mu wydaje, nie pozostawiają odbiorcy wyboru - musi przyjąć pożądaną postawę. Nie jest więc skłonny do negocjacji, bo ta w jakimś stopniu podważa sens wyboru przez niego tak drastycznych środków perswazji. W zasadzie przygotowany jest na interakcję utrzymaną w zaproponowanej konwencji. Odpowiedź z zastosowaniem środków przemocy nie zaskakuje go.

Z powyższych przemyśleń wynika, że jedynym sensownym sposobem rozwiązania problemu terroryzmu jest przywrócenie komunikacji międzyludzkiej jej naturalnego wymiaru. Personalizacja partnera komunikacji, czyli traktowanie go jak równie ważnej osoby w przepływie informacji, wymaga od każdej strony aktywnego, uważnego i afirmującego uczestnictwa w niej. Musimy zapoznać się nie tylko z celem komunikatu ale także z motywami, które skłoniły nadawcę do wyboru takich a nie innych środków perswazji. Musimy chcieć i nauczyć się znów uważnie słuchać. Nie ma innej drogi do zrozumienia człowieka jak tylko przez uważne i aktywne wsłuchanie się w komunikaty, które on wysyła. A zrozumienie stanowi dopiero podstawę rozwiązania jego problemów. I tutaj wielu obserwatorów tego zjawiska podkreśla, że sięganie po tak drastyczne środki perswazji jest najczęściej aktem desperacji nadawcy, który stracił zaufanie do środków innych a waga problemu, który go skłonił do uruchomienia komunikacji jest, w jego opinii, tak wielka, że powinien on zostać zauważony przez odbiorców i rozwiązany. Jest także aktem ostatecznej utraty zaufania do dialogu i instytucji kompromisu a więc tego, co czyni nas istotami społecznymi. Jest wreszcie też symptomem braku zdolności nadawcy do rozwiązania problemu

w inny sposób. Zrozumienie sytuacji w jakiej nadawca podejmuje decyzję o sformułowaniu terrorystycznego komunikatu perswazyjnego, w tym także jego stanu emocjonalnego, pozwala odbiorcy przyjąć odpowiednią postawę wobec niego i jego problemów. Zrozumienie to obejmuje też pełną identyfikację motywów podjęcia przez niego takiej decyzji.

Wśród kilku podstawowych źródeł współczesnego terroryzmu wymienianych przez jego badaczy, jest sytuacja ekonomiczna panująca na świecie, a przede wszystkim pogłębiający się podział na społeczeństwa dobrobytu i społeczeństwa nędzy (Między innymi taki pogląd podziela N.Chomsky. [Por.:1]). Rozpowszechnienie się w ostatniej dekadzie XX wieku tendencji rynekokratycznych nadało temu podziałowi szczególnego charakteru. Nasilenie tych tendencji nastąpiło w czwartej dekadzie XX wieku na fali załamania się technokratyzmu i keysowskiego modelu gospodarki wolnorynkowej. Tendencje te niosły ze sobą przede wszystkim: absolutyzację wartości rynkowych i wartości ekonomicznych, którym towarzyszyły próby upodmiotowienia rynku, uniwersalizację praw i mechanizmów rynkowych, w następstwie której zaczęły one przenikać cały obszar życia społecznego, uniwersalizację nauk ekonomicznych jako zdolnych do kompetentnego wypowiedzania się na tematy dotyczące człowieka i społeczeństwa [Por.: 2:63-69].

Przede wszystkim spopularyzowane przez rynekokratyzm wartości ekonomiczne i wartości rynkowe zdominowały cały świat. Dobrobyt i sukces gospodarczy stały się celami globalnymi, a ich realizacja uzyskała najwyższy priorytet. Wartości te uzyskały też wymiar uniwersalnego i wyjątkowo czytelnego kryterium oceny mobilności cywilizacyjnej narodów i społeczeństw. Statystyczne wskaźniki sukcesu takie jak wskaźnik PKB, wskaźnik wzrostu gospodarczego, itd. bezwzględnie identyfikują tych, którzy nie mają szans na dobrobyt, a więc nieudaczników, którzy, zgodnie z zasadą "sprawiedliwości rynkowej", porażkę zawdzięczają tylko sobie. Skazani na przeżywanie własnej klęski w osamotnieniu, bez szans i bez alternatywy uczestniczą (dzięki mediom) jedynie jako obserwatorzy w konsumpcji dobrobytu innych. Świadomość własnej, pogłębiającej się nędzy, świadomość osamotnienia w dramatycznych próbach jej przewyciężenia, świadomość nieuchronności rynekokratycznego porządku świata i bezwzględności obowiązujących na nim praw, wszystko to staje się źródłem potężnej frustracji. Podejmują więc walkę o, jak to sformułował G. MacPherson "prawo do niewykluczenia z dostępu" do odpowiedniej, godnej człowieka, jakości życia, a także do odpowiednio wysokiego poziomu konsumpcji [Por.: 3:133, 4:33]. W rynekokratycznym porządku aksjologicznym ubóstwo ekonomiczne nie daje jednostce możliwości realizacji własnego człowieczeństwa. M.Klein, autorka znanej książki "No logo", w której poddaje analizie współczesną światową strefę biedy,

stwierdza, że główną przyczyną jej postępującej cywilizacyjnej degradacji jest potworne bezrobocie. Brak pracy i związany z nim brak pieniędzy to zagrożenie śmiercią nie tylko cywilizacyjną, ale także biologiczną [Por.: 5:7]. W porządku rynkokratycznym nastąpiło utowarowienie życia ludzkiego.

Rynkokratyzm wpłynął też, jak zauważył to J.Rifkin, na diametralną zmianę charakteru relacji międzyludzkich [Por.: 6:155]. Rozprzestrzeniające się na całe obszar życia społecznego prawa i mechanizmy rynkowe doprowadziły do komercjalizacji stosunków międzyludzkich i nadały relacjom interpersonalnym transakcyjny charakter. Wszystko można kupić, a życie to gigantyczny rynek, na którym obowiązują prawa podaży i popytu. W wyniku tych procesów nastąpiło utowarowienie człowieka. Obdarty ostatecznie z sacrum, pozbawiony godności i prawa do zbawienia tym łatwiej może stać się "materiałem" do wyprodukowania dramatycznego (bestialskiego) efektu perswazyjnego w desperackiej komunikacji ze światem.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że rynkokratyzm dał czytelny sygnał uczestnikom komunikacji terrorystycznej, że uprzedmiotowienie człowieka jest integralnym elementem postępu cywilizacyjnego realizowanego przez decydenckie społeczeństwa dobrobytu. Terroryzm wykorzystuje ten sygnał do legitymizacji własnych działań.

Warunki jakie stwarza rynkokratyzm mają też określony wpływ na charakter współczesnej komunikacji terrorystycznej. Przede wszystkim to głównie rynek wylansował perswazyjną funkcję komunikacji i swoją codzienną praktyką udawadnia jej niesamowitą skuteczność. Wypracował nie tylko specyficzny język przekazu ale też model jego percepcji, który rozpowszechniony wśród miliardów odbiorców tworzy potężny interkulturowy kanał obiegu informacji dostępny praktycznie dla każdego. To rynek też poszukując coraz to nowych środków perswazji sięga po środki drastyczne, nie zawsze zgodne z zasadami prawa czy etyki. Dobrym tutaj przykładem może być działalność reklamowa Toscaniego (Interesujące są tutaj poglądy Toscaniego na temat środków, jakimi winna dysponować reklama i ocena własnych eksperymentów w tej dziedzinie [Zob.: 7]). To wreszcie rynek dążąc do jak największego umasowienia odbiorcy komunikacji marketingowej wykorzystuje wszystkie media elektroniczne. Zwraca też uwagę na aranżację komunikatu, którą powierza fachowcom. Chodzi przecież o maksymalizację wrażenia, które także w komunikacie terrorystycznym ma pierwszorzędne znaczenie.

Znajomość tych rynkokratycznych źródeł komunikacji terrorystycznej pozwoli w większym stopniu zbliżyć się do pełnego zrozumienia jej nadawcy. Unikniemy w ten sposób sądów powierzchownych, pochopnych i przez to często niesprawiedliwych. Terroryzm jest bez wątpienia złem, które musi być zauważone, ale rodzi go inne zło, które wymaga równej uwagi.

Zdrowy rozsądek podpowiada, że dopiero likwidacja tego zła jest w stanie przywrócić komunikacji międzyludzkiej normalny charakter, pozwoli, jak pisał J. Stewart, zburzyć mury i zbudować mosty [Por.: 8:55].

Список використаних джерел та літератури

1. Chomsky N. Zysk ponad ludzi. Neoliberalizm a ład globalny. – Wrocław, 2000.
2. Daszkiewicz J. Globalizacja a społeczeństwo rynkokratyczne // Globalizacja i regionalizacja gospodarki. – Rzeszow-Polańczyk, 2001.
3. MacPherson G. Democratic Theory // Essays in Retrieval. – Oxford, 1973.
4. Jan Paweł II. Centesimus annus . – Wrocław, 1991.
5. Kuźmich M. Noami Klein. Inteligentna złość // Wysokie Obcasy. – 2004. – 24 kwietnia.
6. Rifkin J. Wiek dostępu. Nowa kultura hiperkapitalizmu, w której płaci się za każdą chwilę. – Wrocław, 2003.
7. Toscani O. Reklama uśmiechnięte ścierwo. – Paryż, 1995. – S. 38-58.
8. Stewart J. Komunikacja interpersonalna: kontakt między osobami // Mosty zamiast murów. O komunikowaniu się między ludźmi / Red. J. Stewart. – Warszawa, 2000.

J. Daszkiewicz. Rynkokratyczne źródła współczesnego terroryzmu.

Artykuł przedstawia rynkokratyczne źródła współczesnego terroryzmu. Zagadnienie jest omawiane w świetle teorii komunikacji, co pozwala przedstawić sposoby zwalczania tego zjawiska.

Dashkevich J. The Economic Sources of the Contemporary Terrorism.

The article analyses the economic sources of the contemporary terrorism. On the basis of communication theory principles the causes of terrorism and the means of overcoming it are considered.